

ÖRÖK SZOLGASÁG.

W. Somerset Maugham regénye.

Az új, a modern angol írógeneráció, az angol regényt, a jelenkor egyik legmagasabb színvonalú irodalmának rangjára emelte s egyben világszerte előljár — a kifejezés választékos értelmében — népszerűségben, olvasottságban. Maugham *időben* korántsem e generáció egyike, ez a másodrangú szempont inkább a Galsworthy-nemzedékhez sorozza őt, mint Huxley-hez és társaihoz; első regénye, még a századfordulót megelőzve, 1897-ben jelent meg. Az «Örök szolgaság»-ot 1915-ben, tehát pályájának mintegy derekán írta. A napjainkban tébolyultan meggyorsult időszámításhoz viszonyítva: aránylag régen...

De ez a regény, mint ahogy írója sem: nem évült el. Az író, Maugham számára, pályájának értékes ága talán éppen ezzel a regénnyel kezdődött. Ahogy ma ismerjük őt, művészi értékelésében már azt a tehertételt is elbírja, amit egykor gyakran a szemére vetettek: színdarabjait... A megalkuvás, a kényszerű harc a sikerért, ha talán nem is mindig érdemes eszközökkel, de ebben az esetben feltétlenül érdemes célért történt.

Önkéntelen kritikai ösztön: az író övrjét mintegy központosítani, — az egyetlen, a reprezentatív alkotás köré csoportosítani. Ez a módszer, bár Maugham és az «Örök szolgaság» esetében erősen hiányos megállapításokra vezet, végső fokon itt sem természetlen. Mint írásmű, az «Örök szolgaság», ha talán nem is a legtökéletesebb, de feltétlenül legjelentősebb alkotása az írónak. S egy másik indok, ugyancsak e módszer alkalmazására ösztönző: az «Örök szolgaság» burkolt önéletrajz, vagy legalábbis feltétlenül *a legszemélyesebb* műve az írónak. S e második indokból adódik egy harmadik, az *emlék sugallata*: annak a regénynek emléke, mely az «Örök szolgaság» háttérében a kritikus számára tüstént jelentkezik, — az *Éducation Sentimentale*. (Nem vitatható, hogy a mai szemlélet elsősorban ennek a regénynek sugárkörében szemléli Flaubert teljes életművét s nem is hamisan.)

S mégis, — itt hibázik, vagy legalábbis kétségtelenül itt eredményezi a legnagyobb hiányosságokat a módszer — az *Education* és az «Örök szolgaság» bármennyire is azonos tárgy, anyag, keret: mindez inkább külsőség, — lényegében a két mű döntően különbözik. A tárgy, anyag, keret, — igen, hasonló: az ifjúkor, a lélek hajnala, találkozása az élettel, a világgal, az összeütközés, a nagy csalódás... De milyen szembeütő rögtön a különbség, ha először csupán a két regény befejezését, majd ezt követőleg a két regényhős sorsát összevetjük. Az *Education*, mint tengely körül, valóban — hogy kifejezésünkhöz ragaszkodjunk — *központosíthatjuk* a flauberti életművet. Az «Örök szolgaság» körül — nem. Helyesebben: ugyanabban az értelemben, mint az *Education*-nál semmiesetre sem. Az *egyezésből* kiindulva nem, de talán annál inkább, ha éppen ellenkezőleg, a különbséget igyekszünk felismerni.

Flaubert regénye nem áll meg az ifjúkor peremén. A két utolsó fejezet — e sokat támadott s még többet magasztalt fejezetek — kicsengést, kihangzást,

mintegy végső summázást adnak a regénynek: a tökéletes céltalanság, a megmásíthatatlan, az eleve elrendelt és végzetesen beteljesülő kudarc hangulatával zárul a mű. Az idő, — melynek Proust legteljesebb megzenésítését érzi e műben — *megszabott* pályával lép ki e regényből, — e pálya már csupán az agónia s a halál állomásait tartalmazza.

Ami az «Örök szolgaság»-ból hiányzik, elsősorban: az Educationban jelenlévő végső kicsengés. Flaubertnél az élet: végzet. Maugham számára: esetlegesség, véletlenek... Finom eltérés, de annál jellemzőbb. Flaubertnél az életben megnyilatkozó végzet: kín, gyötrelem, a végső értelmetlenség szüntelen tudata. Maugham számára: az élet értelmetlen, de *változó*, a kín és gyötrelem nyomán megenyhülés, vigasz is jöhet. Sőt: az élet értelmetlen, de ez a tudat szükségszerűen nem pokol — ellenkezőleg — szinte boldogság...

Csak így érthető, hogy Maugham, miután az «Örök szolgaság» hőst, Philip-et, az Education Frédéric-jéhez hasonlóan, végigvezeti a fiatalkori csalódások összes állomásán, végül — nem mondható kifejezőbben — csaknem a legszabályosabb hepienddel fejezi be a regényt. Másként fogalmazva: Frédéric sohasem *szakíthat* Arnouxnéval, aki számára nem csak élőlény, személy volt, sőt kevésbé ez: az élet felé irányuló szenvedély egésze volt ő, a nagy szenvedély, mely megcsalta... Philip szakíthat Milreddel, mert szenvedélyei, melyek a lányhoz hajszolták, elparázlottak, — a lélek feltámad s megkeresi önnön útját. Az ember egyszerre rab és szabad.

Művészi sikon: Flaubert réalizmusa lázadás a romantika ellen, fanatikus realizmus, a maga módján hitvallás. Maugham annak a későbbi korak gyermeke, mely a realizmust már mint természetes létérzést érzékelt, sőt — végső fokon a kettő ugyanaz, — amely kor számára már nem volt *ihlet* a valóság felfedezését nyomon követő megdöbbenés. A fin de siècle irodalmi közhangulata ismeretes. Az elposványosodott naturalizmus s a kéjes s egyben kétségbeesett nihilista-artistikum közt ténfergett. Ebben a légkörben kezdődött Maugham írói pályája. A lázadáshoz nélkülözhetetlen szenvedély hiányzik ebből az íróból, sőt, eltökélten a hagyományokból indul ki. De az ösztönei bámulatosan egészségesek. Sajátságos szintézis valósul itt meg. Maugham formai törekvéseiben megrogzótten a nagy elődök nyomain jár, ebben konzervatívabb, mint bármely kortársa. S amit az elődöktől átörökít: nemes, választékos, előkelő realizmus, — összehasonlíthatatlanul művészebb módszer, mint amellyel a kor sugallata megtéveszthette volna. Annál kevésbé konzervatív más vonatkozásban, elődjeitől annál hatalmasabban eltér: tartalomban, szemléletben, magatartásban. S ez az *eltérés* az, amellyel Maugham az utódokhoz, helyesebben a későbbi kortársakhoz, a modernekekhez, a háborúutáni nemzedékhez kapcsolódik.

Realizmusa nem csupán szándék szerint nem a valóság hű tükre, a feltétlen életszerűség — ebben minden művészi realizmus egyetért: *szelektál*, — de szellemben sem az. Az «Örök szolgaság» hőse, Philip, a regény során ráeszmél arra a magasabbrendű realizmusra, mely ugyan tudomásul veszi a létezés minden nyomorát s mégsem tagadja az életet. Ez a magatartás már minden ízében az új és legújabb irodalom ösztöne, sőt öntudata.

S ugyanezzel a ráeszméléssel, illetve ugyanazzal a lélekkel, mely erre ráeszmélt, — törvényszerűen társul egy másik hajlam is. A Flaubert realizmusa előtti romantika, mintegy *innen* volt a realizmuson, de bizonyára van egy másik, egy magasabbrendű, mely talán *túl* van rajta... Maugham

semmiesetre sem minősíthető a kifejezés közvetlen értelmében romantikus írónak. S mégis, — ez az író egyik legfinomabb változata az olyan realistának, aki nem önkéntelenül, de tudatosan is, a realizmuson felüli, új romantikát keresi. Exotikus tárgyú elbeszéléseiben, bármennyire *részletesen* rajzolja is a környezetet, végső fokon csak színpadként alkalmazza. — viszont az exotikus milióval oly színpadot teremt magának, ahol a leghatalmasabb gesztusok is elhihetők... S vajjon mire gyanakodhatunk a Maugham írásaiban ismételtelen visszatérő Gauguin-motívummal kapcsolatban? («Az ördög sarkantyúja», a «Kenyérkereső» ebből a motívumból származtak, de utalás történik rá az «Örök szolgaság»-ban is.) Az elgépiesedett, tartalmatlan civilizáció tagadása... — felelhetné valaki. Lehet, talán ez is, de bizonyára sokkal inkább: különös ember, *regényes* tárgy... S az «Örök szolgaság»-ban mily megrendítő hatásokat tud kiváltani, ez a csodálatosan mértéktartó romantikus-realizmus, például a sülyedő Montmartre-sorsok ábrázolásában! S mily hatásos másutt is, — nem egyszer a sűrített-hétköznap levegőjébe belevillantva. De ne feszítsük túl a megállapítást! Annyi kétségtelen, hogy ami napjainkbanoly kevés írónak sikerült — éppen a hétköznap, a tömérdek, a rengeteg polgári, sőt kispolgári hétköznap *átregényesítése* — ez a legművészibb módon valósul meg az «Örök szolgaság»-ban. Milyen ez a regény? A legközvetlenebb benyomásunk: lebilincselően érdekes. S ez az érdekesség korántsem valami könnyűsúlyú varázslat itt. Maugham — ebből a regényéből erőteljesebben derül ki, mint másutt — intellektuális fegyverzetében is teljes író. Kétségtelenül más természetű intellektuális felkészültség ez, mint a legmodernebbeké, — tartózkodó, nemesen elegáns, hűvös, a bravúrt szándékosan kerüli, — sohasem öncélú, inkább alárendelt. Itt is, mint annyi más vonatkozásban, Maugham a magasabbrendű egyensúly művészetével hat. Nem úgy intellektuális, mint a maiak közül azok, akikben ez az elem túlteng s már-már a regény csaknem egyedüli tartalmát képezi. De még kevésbé jellemző rá az az anti-intellektuális magatartás, melynek divata ugyancsak jellegzetes a maiak egy másik csoportjára. Ez a könyv, ahogy említettük: tud mesélni, — de mer, sőt tud gondolkozni is. Sohasem retteg a közhelytől s hősei párbeszédek során is kibeszélik azt, ami gondolataikat foglalkoztatja. Ritka merészség ez manapság...

S milyen gazdag írás! — helyzetekben, alakokban, eseményekben, mesteri jelenetekben mily áradóan gazdag, bőséges, nagyszerűen mozgalmas! S milyen költői is egyben! Szívetsímgatóan forró jelenetei vannak, — csodálatosan finom epizódjai. S az egész együtt, szerkezetében, anyagának, művészetének telejsségében szemlélve: bizonyára a jelenkor egyik legkülömb alkotása regényben.

Örley István.

Yggdrasill.

Ez a furcsa név egy folyóirat élén áll és Leconte de Lisle különlegességeket kereső költészetéből vándorolt oda. Különös a cím, de különös a szemle rendeltetése is: a költészetet akarja feltámasztani ma, amikor annyian hirdetik halálát. A folyóirat már második évfolyamába

lépett, az első évforduló megünneplésére rendezett vacsorán az egyik szerkesztő *Raymond Schwab* társának, *Guy Lavaud*-nak nevében is öntudatosan vállalta ezt a célkitűzést és elmondta az Yggdrasill keletkezésének történetét: «Két író, aki szereti a költészetet és akiből már hiányzik a fiatalág sietsége egyszerűen találko-

zott abban a gondolatban, hogy van egy dolog, amit még nem kíséreltek meg... és hogy épp a mai korban kell ezt megvalósítanunk, amikor a szellemet minden oldalról fenyegetik, amikor a materializmus egyszerre olyan érthetetlen hitelt szerzett; előfordul az is, hogy akik hivatásuknál vagy mesterségüknél fogva az értelem és az anyagtalan világnak szolgálói, azok a legzajosabb propagandistái. Azt gondoltuk, ez a pillanat, amelyben sok elszigetelt és sértett lélek várt valamit: a lehetőségét annak, hogy egyesítsenek minden elrejtett és megosztott szomjúságot és ki is elégítsék!»

Kedves és öntudatos nagyzzalással a «költészet pártjának» hirdetik magukat, lelkesedésüket igyekeznek átvinni olvasóikba és barátaikba. Úgy érzik, hogy — bár rejtetten és némán — a mai ember is kívánja a költészet édes erőszakát, mert megcsömörlött a tettek erőszakától. A goethei közhelyet, mely szerint a költészet felszabadulást jelent a költőknek, kitágítják — jelentsen felszabadulást a mai nehéz napok emberének is.

A szerkesztők csak egy megkötöttséget vállaltak, de ezt önként: a folyóirat minden sora a költészet szolgálatában áll. Csak vers jelenik meg az Yggdrasil hasábjain. A prózát csak versekre vonatkozó tanulmányok és a költők életét ismertető adatok képviselik. Az adott keretek között a szerkesztés határozottan ügyes és mozgékony.

A lap címlapján, tartalomjegyzék fölött mindig valamilyen idézet áll, amely a költészetet dicsóítja. A franciák és angolok mellett Goethe is, Novalis is szerepelnek itt. A költészet nemes értelemben vett nemzetek fölöttiségét nemcsak ez hirdeti. Öntudatosan vallják, hogy minden kor és minden nemzet költészetét fel akarják vonultatni.

A Rig-Véda és a manichaeusok himnuszai mellett megemlékeznek Laforgue, Leopardi, Rilke évfordulójáról, a régi francia irodalom kiadatlan szövegeit közlik. Sorra veszik a kis nemzetek költészetét: szerepelnek a svédek, finnek, csehek. A mai ismeretebb nevű francia költőknek egy-egy nagyobb verse díszíti a füzeteket.

Meg kell emlékeznünk arról a különleges bánásmódról, amelyben a magyar költészetet részesítik. A prázisi magyar tanulmányi központ igazgatóját, dr. Molnos-Müller Lipótot, állandó munkatársuknak tekintik. Ennek lehet a következménye, hogy a két évfolyamban már kétszer kaptunk helyet. Egyszer Mécs László költészetét ismertették és közölték verseinek fordítását, máskor klasszikus (Petőfi, Vörösmarty, Arany) és modern (Ady, Babits, Kosztolányi) költőinkből mutattak be egy kis anthológiát. *Fábián István.*

Francis Jammes: Sources. (Paris, *Le Divan 1937.*)

Jammes, akárcsak Paul Fort, még ma is fiatalos kedvvel tartja az élet ütőerén a kezét s érzékeny szeizmográf módjára rögzíti le az érzéseit. Legújabb kötetének a «Sources» címet adta s ez a cím sokat mond már önmagában is: kifejező, pontos, mély és tiszta, mint Jammes egész művésze. Az ő forrása az Isten mindig világosan hallható sugallata, a szűzek mosolya, az örök újjászületés bizonyítéka, a földi és az égi élet egyszerű és felséges örömei.

Mint a «Six sonnets» (1891) és a «Clara d'Ellebeuse» idejében, amelyet a «Mercure de France» publikált 1899-ben, amikor még Jammes fiatal és szomorú volt, most is szeretettel és bánattal van tele a szíve. Az útja egyenes és felfelé visz; kitérőket nem ismer még ma sem. Versei nyomán ma is gyengédséget és jószágot lehel a papír.

Ez a nagy költő mindig «vidéki» költő maradt; nyugodt és békés, mint a falusi alkonyok. A nagyváros fényei iránt nem fogékony, az örömben is az egyszerűt szereti. A kilométereket faló gépszellem idegen neki, az ő útja nem sietős, ballagni is ráér, hiszen lassú séta közben jobban látni a rét kicsiny virágait és a csillagos eget. De azért nincsen benne semmi anakronizmus és modernebb, mint azok, akik a betont, a rádiót és a repülőgépet éneklük. Tisztán a szellem költője, idegen néki minden holt anyag. Jammes forrása nem üt zajt, csendesen csobog csupán. Jammes-ot semmi sem fűzi Párizs bérkaszárnáihoz. Amint a multban sem akart hallani sem a parnasszista kánonról, sem Herédia szonettjeiről, úgy ma sem hallgat sem a taylorista költészetre, sem az «ízmusok» csábos szirénmuzsikájára, hanem a maga dalát éneklük. Nem akart és nem akar sosem több és más lenni, mint költő, költő az utolsó lehelletéig; a meghitt család, a szeretet, a madarak, a fák, a felhők költője, aki hátat fordít minden manifesztumnak és minden elméleti megkötöttségnek. A dolgozószoba

csendjében éppen úgy, mint a szabad természetben minden dologban az Istent keresi és versein keresztül lehelletfinom érzésekkel ajándékozza meg a vele rokon szíveket. A szavak jóbarátjai, mert megszabadítják belső terhétől és kételyeitől, pedig ezek a szavak csak féligkimondott sóhajokhoz hasonlítanak. Verseinek az egyszerűsége már csodálatos; Jammes egyszerű, mély és őszinte lelke nyilatkozik meg rajtuk keresztül.

Tökéletesek és csodálatosak Jammes ölelkező rímei is, amelyekben benne zeng a francia nyelv minden muzsikája. Nincs bennük semmi meszterkélttség és erőszakoltság, ebben is hű az egyszerűséghez; önkénytelenül zuhognak ki gazdag és szomorú szívéből a szavaö :

«Et si je veux lorsque l'épreuve arrive

Calmer mon mal, je recours à la rive.»

Jammes legnagyobb művészi értéke a spontánság, az a mód, ahogy a szavak kivirágoznak a lelkén. Jammes témája örök: az Isten s amit mond, azt is az örökkévalóságnak mondja.

Galambos Ferenc.